International Conference on
Linguistics, Literature And Translation

International Conference on Linguistics, Literature And Translation - double-blind peer-reviewed, monthly, open-access procedding published to get ecxellence on Research and Development. It publishes high-quality articles across the breadth of linguistics, literature and translation research. With its uniquely broad coverage, all articles are free to access across the globe, allowing authors to share their research and maximise its impact. The boletin on Linguistics, Literature And Translation is led by expert international editorial board members who take an objective approach to peer review, ensuring each research paper is reviewed and evaluated on its own scholarly merits and research integrity. Joining your work in the International Conference of Linguistics, Literature, and Translation means you will receive prompt and reliable publishing and a global platform for your research to reach its full potential.

GENDER STEREOTIPLARI VA MADANIY KONTEKSTDA KAMTARLIKNING VERBAL REALIZATSIYASI

Shodieva Maftunabonu Adizovna
Asia International University, English chair
Email: shodiyevamaftunabonuadizovna@oxu.uz

ANNOTATION

Mazkur maqolada gender stereotiplari va madaniy kontekstning kamtarlik maksimasi orqali nutqiy ifodalanishiga ta'siri lingvopragmatik va sotsiomadaniy yondashuvlar asosida tahlil qilinadi. Kamtarlik – til orqali ifodalanadigan ijtimoiy-axloqiy qadriyat bo'lib, uning realizatsiyasi jamiyatdagi gender rollari va madaniy normalar bilan chambarchas bog'liqdir. O'zbek va ingliz madaniyatlari misolida olib borilgan tahlillar asosida, kamtarlikning erkaklar va ayollar nutqidagi ifodalanish shakllari, ularning madaniy kutilmalarga qanday moslashuvi va bu jarayondagi farqlar ochib beriladi. Shuningdek, kamtarlikning turli madaniyatlarda qanday talqin qilinishi, qanday nutqiy vositalar orqali ifoda topishi hamda gender stereotiplari bu jarayonga qanday ta'sir qilishi tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari, til va jamiyat o'rtasidagi murakkab o'zaro bog'liqlikni ochib beradi va transmadaniy kommunikatsiyada pragmatik xatolarning oldini olishga xizmat qiladi.

KEY WORDS

Kamtarlik maksimasi, gender stereotipi, madaniy kontekst, sotsiopragmatika, o'zbek tili, ingliz tili, transmadaniy muloqot.

INTRODUCTION.

Kamtarlik qadimdan sharqona ijtimoiy tafakkurda yuksak axloqiy qadriyat sifatida qaralib kelgan bo'lsa-da, uning nutqiy ifodalanishi har doim ham bir xil bo'lmaydi. Kamtarlik – bu shunchaki ijtimoiy fazilat emas, balki u til orqali namoyon bo'ladigan, madaniy va gender omillar ta'sirida shakllanadigan kommunikativ hodisadir. Zamonaviy tilshunoslikda, xususan, sotsiopragmatika va madaniyatlararo kommunikatsiya doirasida kamtarlik maksimasi nutqiy odob-axloqning ajralmas qismi sifatida o'rganiladi (Leech, 1983; Brown & Levinson, 1987). Ayni paytda gender lingvistikasi doirasida olib borilayotgan tadqiqotlar esa bu holatning erkak va ayol nutqida qanday farqlanishini, stereotipik ijtimoiy rollar ta'sirida qanday shakllanishini

chuqur tahlil qilishga intiladi. Har bir jamiyat o‘zining tarixiy-madaniy tajribasiga ko‘ra, kamtarlikni turlicha talqin qiladi. Ayniqsa, O‘zbekistonda ayollar nutqida kamtarlik ijtimoiy kutilma sifatida chuqur ildiz otgan bo‘lsa, G‘arb jamiyatlarida bu xatti-harakat ko‘proq tanlovga asoslangan strategik usul bo‘lib xizmat qiladi. Mazkur maqolada aynan shunday madaniy va gender o‘zgaruvchilar fonida kamtarlik maksimasi qanday til vositalari orqali ifodalanishi, uning jamiyatdagi stereotipik qarashlar bilan qanday o‘zaro ta’sirlashuvi tahlil qilinadi.

Kamtarlik ijtimoiy va madaniy qadriyatlarning muhim ifodasi bo‘lib, u insonlarning o‘zini ifodalash, o‘zaro muloqotga kirishish va ijtimoiy munosabatlarni boshqarishdagi lingvopragmatik strategiyalaridan biridir. Tilshunoslik va sotsiopragmatika nuqtayi nazaridan kamtarlik maksimasi Grays va Leech (1983) tomonidan nazariy asosda o‘rganilgan bo‘lib, u nutqiy odobning ajralmas elementi sifatida tan olinadi. Kamtarlikning verbal realizatsiyasi – ya’ni til orqali ifodalanishi – jamiyatda hukm suruvchi gender stereotiplari va madaniy normalar bilan bevosita bog‘liq. Ayniqsa, an’anaviy jamiyatlarda ayollar va erkaklarning nutqiy xatti-harakatlari turlicha talqin qilinadi: ayollardan kamtarlik, itoatkorlik va o‘zini ko‘rsatmaslik kutilsa, erkaklarga nisbatan o‘z fikrini erkin bildirishi, yetakchilik pozitsiyasini namoyon etishi ijtimoiy jihatdan qabul qilingan hisoblanadi.

Madaniy kontekst bu jarayonda markaziy o‘rinni egallaydi. Masalan, o‘zbek jamiyatida kamtarlik – axloqiy fazilat sifatida qadrlanadi va ko‘pincha din, urf-odat va ijtimoiy ierarxiya bilan uyg‘unlashgan. Bunday jamiyatda ayollarning “yo‘q, men bunga loyiq emasman”, “hammaga rahmat, bu menga nasib bo‘lgan ne’mat” kabi iboralar orqali o‘zini past tutishi ularning ijtimoiy maqomiga mos keladigan nutqiy model hisoblanadi. Aksincha, individualizmga asoslangan G‘arb madaniyatlarida esa kamtarlik ko‘proq shaxsiy tanlov va kommunikativ strategiya sifatida namoyon bo‘ladi. Ingliz tilida ayollar ko‘pincha komplementni qabul qilishda hazil yoki ironiyaga tayanib, “Oh, it was nothing” yoki “I just got lucky” kabi iboralar orqali o‘zlarining yutuqlarini kamaytirishga harakat qiladilar. Erkaklar esa komplementni qabul qilishda ko‘proq bevosita bo‘lishga moyil bo‘ladilar, lekin bu ham madaniyatga bog‘liq tarzda o‘zgaradi.

Tadqiqotlar (Holmes, 1995; Tannen, 1990; Mills, 2003) shuni ko‘rsatadiki, genderga xos stereotiplar tilga va nutqiy strategiyalarga kuchli ta’sir ko‘rsatadi. Masalan, ayollar ko‘proq hamjihatlikni saqlash, ziddiyatlardan qochish va o‘zini kamtar ko‘rsatishga moyil bo‘lsa, erkaklar dominant pozitsiyani saqlash yoki status ko‘rsatish maqsadida kamtarlikni kamroq ifodalaydilar. Biroq bu holatlar har doim ham qat’iy bo‘lmay, aynan madaniyat bu stereotiplarni qanchalik kuchli shakllantirayotganiga bog‘liq bo‘ladi. Transmadaniy qarashlar esa bizga har bir jamiyatda kamtarlikning verbal ifodasi qanday ko‘rinishda ekanini aniqlashga yordam beradi.

Xulosa.

Kamtarlik maksimasi universal tamoyil bo‘lishiga qaramay, uning verbal realizatsiyasi har bir madaniyatda o‘ziga xos shaklda namoyon bo‘ladi. Gender stereotiplari esa bu jarayonda aniqlovchi rol o‘ynaydi: ayollarning kamtarligi ko‘proq ijtimoiy kutilmalarga moslashtirilgan bo‘lsa, erkaklar nutqida bu fazilat kamroq uchraydi yoki boshqacha tarzda ifodalanadi. Ushbu farqlarni chuqur tahlil qilish madaniyatlararo muloqotda pragmatik xatolarning oldini olish, kommunikatsiya jarayonini yanada samarali tashkil etish va gender tenglikka asoslangan til siyosatini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge University Press.

2. Herbert, R. K. (1990). Sex-based differences in compliment behavior. *Language in Society*, 19(2), 201–224.
3. Holmes, J. (1995). *Women, Men and Politeness*. Longman.
4. Leech, G. N. (1983). *Principles of Pragmatics*. Longman.
5. Mills, S. (2003). *Gender and politeness*. Cambridge University Press.
6. Tannen, D. (1990). *You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation*. Ballantine Books.